

Interaktiv digital litteratur i fremmedsprogsundervisningen: en undersøgelse af elevers litteraturlæsning i udskolingen

Juljana Gjata Hjorth Jacobsen

ph.d.

lektor i tysk ved Læreruddannelsen i Aarhus

jghj@via.dk

Karen Lassen Bruntt

cand. mag og folkeskolelærer

lektor i engelsk ved Læreruddannelsen i Aarhus

klb@via.dk

Nanna Jørgensen

cand.mag.

lektor i engelsk ved Læreruddannelsen i Aarhus

najo@via.dk

Læsning er en vigtig del af fremmedsprogsundervisningen i grundskolen, idet mødet med diverse tekster bidrager til interkulturel kompetence og sprogtilegnelse. Denne artikel formidler et afsluttet toårigt forsknings- og udviklingsprojekt fra 2022-2024, der har undersøgt elevers læselyst og læsevaner i relation til litterære tekster på fremmedsprogene tysk og engelsk, i både digitale og analoge medier. Først introduceres projektets baggrund og formål samt teoretiske ramme og empiriske grundlag. Dernæst præsenteres en didaktisk intervention i 8. klasse i tysk og 7. klasse i engelsk, hvor eleverne arbejder med både digital og analog litteratur. Den empiriske data analyseres og syntetiseres, hvorefter projektets centrale resultater formidles.

Afslutningsvis giver artiklen anbefalinger til kriterier for valg af litterære tekster i fremmedsprogene med henblik på at styrke læselysten.

Projektets baggrund: Litteratur og læsevaner i forandring

Litteratur fremmer ikke blot elevernes sprogtilegnelse gennem kvalificeret sprogligt input (Krashen, 2004), med hvilket der arbejdes videre receptivt og produktivt, men også deres interkulturelle kompetence. Gennem mødet med “det andet” i tekster kan eleverne både spejle sig, få indblik i andre livsverdener og udvikle sig som medmennesker. Litteratur bærer derfor et særligt potentiale til at udvikle empati, dømmekraft og samarbejde (Bredella, 2012). Vores erfaringer med elever og lærerstuderende i sprogfagene viser desværre, at det står sløjt til med litteratur og læselyst.

Teenageres læsemotivation falder i takt med, at deres forbrug af digitale medier stiger (Hansen, Hansen, og Pettersen, 2022); en tendens der både ses i en skole- og fritidskontekst. Derfor har vi en hypotese om, at elever potentielt kan motiveres til læsning gennem medier de kender fra fritiden, som f.eks. gamingplatforme. Denne hypotese udtrykkes også af flere litteraturforskere, som plæderer for, at litteratur nu også udvikler sig uden for papirbogen og mellem medier (f.eks. Andersen m.fl., 2018), hvilket indebærer, at læreren må tage udviklingen ift. elevers læsning i betragtning. På denne baggrund samt Henkels (2023) forskning i dansk litteratur på tværs af medier undersøger vi elevers læsevaner og læselyst med analoge og digitale medier i en litterær fremmedsprogskontekst i udskolingen. I forsøget på netop at fremme elevers læselyst foretager vi en didaktisk intervention med to undervisningsforløb, hvor elever interagerer med både en narrativ digital og en narrativ analog tekst på tysk og engelsk.

Projektets formål og teoretiske ramme

Projektets formål er at få indsigt i, hvordan man kan styrke elevers læselyst på fremmedsprog. Undersøgelsesspørgsmålene er følgende:

1. *Hvilke faktorer fremmer og hæmmer elevers læsemotivation på fremmedsprog – både analogt og digitalt?*
2. *Kan interaktive digitale litterære tekster (f.eks. narrative apps) påvirke elevers læselyst positivt?*
3. *Hvad er kriterierne for valg af digitale litterære tekster og hvordan adskiller de sig fra analoge tekster?*

I projektet anvendes begrebet digital litteratur om en litteraturgenre, der er multimodal, intermedial og interaktiv. I dag skelnes mellem *digital* og *digitized literature* (på baggrund af Hayles, 2008), hvor *digital literature* typisk er digitalt født, skabt for eller adapteret til skærlæsning. Denne type litteratur kræver således, at læseren navigerer i mediets funktioner og involveres i handlinger og processer, som den analoge tekst ikke tilbyder. *Digitized literature* henviser derimod til printede litterære tekster, der blot transferes på skærm, f.eks. pdf-filer, e-books eller lignende.

Digital litteratur forstår vi således ud fra et bredt litteraturbegreb, der omfatter et samspil af flere modaliteter (f.eks. skrift, lyd, billede) og performances (f.eks. multisensorisk læsning, lytning, spil, bevægelse). Lütge

m.fl. (2019) foreslår modellen FINaLe for at illustrere forholdet mellem digital litteratur og den digitale litterære kompetence. Vi har anvendt modellens fire parametre til at udvælge digitale litterære tekster til interventionen:

- **Funktionalitet:** de digitale funktioners mulighed for at ændre læseoplevelsen og -forståelsen
- **Interaktivitet:** læserens mulighed for at ændre fortællingens indhold eller struktur gennem valg
- **Narrativitet:** om teksten er lineær med en lukket slutning eller åben multi-lineær.
- **Elev-læser:** om læseren enten er perifer tilskuer uden for tekstens verden eller involveret i fortællingen, og om læseren kan påvirke teksten aktivt eller kun forholde sig undersøgende.

Teksters medier og formater lægger op til forskellige læsemåder og læseoplevelser, for det er ikke ligegyldigt om en fortælling realiseres som papirbog, lydbog, e-bog eller digital fortælling (Henkel, 2023).

Undersøgelsens empiriske grundlag

Skemaet i tabel 1 viser en oversigt over data, der er indsamlet for at besvare undersøgelsesspørgsmålene.

Elevspørgeskema	190 udskolingselever
Lærerspørgeskema	60 lærere
Observationsnoter fra interventioner	Observationer om læselyst, læseoplevelse og læseforståelse fra to undervisningsforløb med tekster i både digitalt og analogt format Fokuspunkter: koncentration, interaktion med teksten og forstyrrelser/afbrydelser.
Fokusgruppeinterviews med elever	Semistrukturerede interviews i to grupper per fag med både digitale og analoge læsere, hhv. 6 elever i tysk og 8 i engelsk. Kriterier for udvælgelse: survey-besvarelser, køn, brug af computerspil og litteratur i fritiden, observationer og læreres anbefalinger.

Tabel 1. Dataoversigt

Vi har benyttet et lærerspørgeskema for at få indblik i læreres egne læsevaner og -erfaringer med at inddrage litteratur i fremmedsprogsundervisningen både analogt og digitalt. Vi har sammenlignet besvarelserne fra både lærere og elever for at finde ligheder og forskelle. I spørgeskemaerne spørges generelt til læsning på skærm (f.eks. iPad, PC og mobiltelefon) og på papir og ikke specifikt til digital litteratur, som defineret i projektet. Der må tages forbehold for observationerne af elevernes læseproces, da sproglærerne anbefalede, at svage læsere overvejende læste digitalt.

Intervention med litterære tekster

Teksterne i engelsk (*The Incredible Tales of Weirdwood Manor, Book 1*) og tysk (*Die große Wörterfabrik*) blev valgt ud fra følgende kriterier:

- **Medie:** både analog og interaktiv for at sammenligne elevers læseforståelse, -oplevelse og -lyst

- Litterær kvalitet: f.eks. æstetik og tomme pladser (Iser, 1978) for elevers medskabelse
- Sprog: passende ift. elevernes alder
- Indhold: fantasygenren er populær i aldersgruppen og kan højne læselysten

Det potentiale, som de digitale tekster rummer, kan beskrives ud fra FINaLe modellen (Lütge m.fl., 2019). *Weirdwood Manor* er en fantasyfortælling om en dreng med et særligt talent for at tegne. Grundet tekstens tomme pladser er læseren meddigtende, f.eks. da drengens tegninger med drager bliver levende. I den analoge version er der illustrationer på 8 ud af 13 sider, så teksten blev gloseret for at lette afkodning og læsning. Den digitale version har flere modaliteter i form af understøttende billeder, animerede indslag og oplæsning med ordmarkeringer. Disse kan give funktionelle fordele for f.eks. svage læsere uden dog helt at transformere teksten. Interaktive elementer som hotspots og spil er perifere og ændrer ikke tekstens indhold eller narrativitet. Læseren er tilskuer til plottet og kan udelukkende undersøge fortællingen, ikke påvirke den.

Die große Wörterfabrik handler om et samfund med sociale forskelle, hvor ord koster penge. Fattige har derfor ikke altid mulighed for at udtrykke det, de vil, hvilket giver læseren lejlighed til at forestille sig, hvordan det er at bo sådan et sted. Den analoge billedbogsversion har forstørrede ord og billeder, der understøtter fortællingen. Den digitale version har interaktive elementer som at sortere ord i forskellige sprog og danne nye ord samt “fange” og “spise” ordene. Disse funktionelle muligheder er perifere og påvirker ikke fortællingens indhold eller struktur. Læseren er som i *Weirdwood Manor* tilskuer og kan kun undersøge fortællingen, ikke påvirke den.

Interventionerne foregik i engelsk i en 7. klasse (8 lektioner) og i tysk i en 8. klasse (6 lektioner). Forløbene blev udformet for at:

- styrke elevers læselyst på fremmedsprog ved at forene deres digitale læsevaner og læsemedier
- kvalificere arbejdet med sprog og interkulturel kompetence gennem litteratur med stilladserende kommunikative tasks, der fremmer læseforståelsen og læsestrategier
- give eleverne mulighed for at udfylde tomme pladser og gøre brug af sanser og verdensvendthed (Felski i Henkel, 2023, 19-20) ved at engagere dem i kreative processer gennem aktiviteter der både går ind i og ud af teksten.

Analyse af data og vigtigste fund

Analysen er foretaget som en induktiv empiri-drevet strategi (Braun og Clarke, 2006) for at afdække mønstre i digital og analog litteraturlæsning på fremmedsprog. På tværs af vores data udledes fire hovedtemaer, der belyses i det følgende. For det første mener eleverne generelt, at **indhold og genre er vigtigere for læselysten end valget mellem digitalt eller analogt medie**. Adspurgt i interview om, hvordan teksten var anderledes end andre tekster i skolen, svarer flere på indholdet og genren og nævner slet ikke mediet: “Ja, det er jo fantasy, men normalt, hvis jeg læser... så er det sådan mest *real-life* ting... Det her er mere fantasi”. Flere elever er bevidste om, hvordan indholdet påvirker læselysten: “det er meget vigtigt... at det er sådan noget du faktisk har interesse i.... for ellers har jeg absolut ingen motivation til at lave skolearbejdet.” Flere nævner, at

lærebogs-producerede tekster ikke er motiverende. De ønsker i stedet autentiske tekster med et spændende plot. Flere elever nævner, at det er vigtigt, at den enkelte kan vælge tekst og genre: "Det er fint at man selv bestemmer, for så kan man få noget der interesserer en".

Hvis man ser nærmere på elevernes **valg af foretrukket medie og begrundelse** derfor, fremkommer et aspekt om, hvad eleverne finder vigtigst ved at læse. I elev-spørgeskemaet vil 64% helst læse analogt. Lærer-spørgeskemaet viser også tydeligt, at lærerne foretrækker analog læsning, som de begrundet med bedre læring, højere koncentration og ønske om mindre brug af skærme i skoledagen. Der fremkommer to divergerende opfattelser hos eleverne: læseforståelse med fokus på korrekt afkodning versus en individuel oplevelse med ejerskab til læseprocessen uanset medie.

Opfattelsen af korrekt afkodning kommer frem i interviews, hvor nogle elever er meget positive over for digital læsning, fordi læseforståelsen hjælpes gennem muligheden for at lytte og se på billeder: "... ved digitalt var det ret fedt man kunne få det lyttelæst igen... hvis jeg nu ikke... lige hørte hvad de sagde" og "Jeg tror slet ikke jeg havde forstået det, hele situationen, hvis jeg ikke havde set det på billeder". Andre foretrækker analog læsning for at få læsetræning og opfattelsen af at de "selv" læser: "Jeg får nok mere ud af at læse på papir, fordi det øger sådan ret meget læsehastigheden". Andre elever har dog mere fokus på opfattelsen af læsning som en individuel læseoplevelse. Disse vil helst selv danne billeder og dette sker bedst gennem analog læsning: "ja, så har man en film inde i sit eget hoved og så vil man blive ved med at læse... så lever jeg mig mere ind i bogen - så kan jeg bedre se det for mig." Påfaldende er det også, at digital læsning ligefrem kan være forbundet med skam: "man føler sådan lidt skam ... hvis man læser digitalt, for så lærer man ikke lige så meget".

Der viser sig også et tema om **fordele og ulemper ved digitale elementer**: hvorvidt lyd, spil og billeder er forstyrrende, unødvendige og demotiverende eller er en læseforståelseshjælp og en motivation. Under observationen så vi, at læsning analogt var hurtigere, men dette kan skyldes forskellen i fagligt niveau blandt eleverne og spillene i den digitale version. Nogle elever udtrykker i interviews, at de digitale elementer er forstyrrende for læseprocessen: "Jeg følger ikke lige så meget med, som hvis jeg bare læste den på papir" og "jeg synes, det var lidt forvirrende, for jeg læste ikke i samme tempo, som der blev læst højt". Lærerne i spørgeskemaundersøgelsen nævner også, at skærme er distraherende.

Ud fra observationerne opstod to divergerende læsergrupper, især i engelsk: flere drenge end piger var positive over for at læse på iPad. En dreng sagde med begejstring: "skal vi også læse på iPad i dag?" og flere drenge spurgte til hinandens spil under læsning, hvilket peger på et ønsket læsefællesskab blandt dem. Dette kom også til udtryk, da en dreng skeptisk sagde om analog læsning: "Skal vi læse al den her bog?". Disse observationer blev også underbygget af interviews, hvor flere drenge viste motivation for digital læsning.

Eleverne udtrykker også en forskel i **brugen af sanser og veltilpashed**. Nogle elever føler direkte fysisk ubehag ved digital læsning. I elev-spørgeskemaet skriver 45 ud af 190, at de har ondt i øjnene eller får hovedpine af skærmen, hvilket påvirker koncentrationen: "Jeg synes ordene flyver rundt over det hele". Mange nævner, at de holder af det fysiske og taktile aspekt ved den analoge bog, der giver ro og hygge. Det er "rarest at sidde med en bog i hånden". Andre skriver, de kan "lide at vende siderne". Dette udtrykkes også i interviews: "Jeg kan bedre lide at man har bogen foran sig og at man kan røre ved den... man kan se hvor langt man er

kommet i bogen”. Det taktile påvirker læselysten yderligere: “nu er jeg over halvvejs - det er en fed følelse”. Enkelte i elev-undersøgelsen fremhæver dog det upraktiske ved papirbøger og de “tørre sider”.

Kriterier for valg af litterære tekster

Ud fra ovenstående anbefaler vi nedenstående kriterier ved valg af digital litteratur til fremmedsprogsundervisningen. Projektet viser dog, at litteraturens styrke ligger i indholdet, uanset medie, hvilket betyder, at de fleste af følgende kriterier også gælder for analog litteratur.

- Alderssvarende indhold
- Autentiske litterære tekster frem for ikke-autentiske
- Tilpas sværhedsgrad med understøttelse af billeder og lyd som en differentieringsmulighed
- Mulighed for at kunne danne billeder i hovedet
- Mulighed for frilæsning med selvvalgt tekst i forhold til indhold, genre og medie
- Mulighed for læsefælleskab og “læsehytte”

Konklusion

Konklusionen på vores projekt baseres på både lærer- og elevstemmer, som de høres i spørgeskemaer, observationer og interviews. Selvom projektet trækker på flere typer data, er resultaterne ikke nødvendigvis repræsentative for alle fremmedsprogskontekster. Havde vi interviewet flere elever end hhv. 6 elever i tysk og 8 i engelsk, havde vi muligvis mødt andre perspektiver.

Nogle elever læser for at træne og lære sprog og andre læser for indholdet, oplevelsen og fællesskabet omkring en tekst. Nogle elever værdsætter lyd og billeder for at sikre læseforståelse via korrekt afkodning, mens andre foretrækker læseoplevelse gennem egen billeddannelse. Der er uenighed om, hvorvidt digitale elementer som spil, lyd og billeder støtter eller forstyrrer læseprocessen og -oplevelsen. Nogle elever får stor støtte og læselyst af disse elementer og andre oplever det modsatte. Det er bemærkelsesværdigt, at disse konklusioner er gældende uanset sprogfag, hvilket inviterer til yderligere forskning om nuancer.

Digital læsning er derfor ikke nødvendigvis vejen frem for alle elever for at øge læselysten, da mange elever foretrækker analog læsning. Derfor anbefaler vi, at man som sproglærer nøje overvejer valg af fælleslæste tekster, så de varieres og muligvis tilbydes både analogt og digitalt, hvis muligt. Det er også en god ide at lade elever selv vælge litterære tekster ift. indhold, genre og medier. Dét mener vi vil fremme læselysten.

Litteratur

Andersen, T. R., Bruhn, J., Christensen, N. Kjerkegaard, S., Linkis, S.T., Pedersen, B.S. og Rustad, H. K. (Red.) (2018). *Litteratur mellem medier*. Aarhus Universitetsforlag. <https://doi.org/10.2307/j.ctv34wm3>

Braun, V., og Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oam>

Bredella, L. (2012). *Narratives und interkulturelles Verstehen: zur Entwicklung von Empathie-, Urteils- und Kooperationsfähigkeit*. Tübingen: Narr Verlag.

De Lestrade, A. & Docampo, V. (2012). *Die große Wörterfabrik*. Mixtvision Mediengesellschaft mbH.

Hansen, S. R., Hansen, T. I. og Petterson, M. (2022). *Børn og unges læsning 2021*, Aarhus Universitetsforlag.

Hayles, N. K. (2008). *Electronic Literature. New Horizons for the Literary*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Henkel, A. Q. (2023). *Børnelitteratur i en medietid*. Frederiksberg: Samfundslitteratur

Iser, W. (1978). *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore/London: Johns Hopkins University Press.
<https://doi.org/10.56021/9780801821011>

Krashen, S. (2004). *The Power of Reading*. London: Bloomsbury Publishing.

Lütge, C., Merse, T., Owczarek, C. og Stannard, M. (2019). Crossovers: Digitalization and literature in foreign language education. *Studies in Second Language Learning and Teaching* (9) 3, 519-540
<https://doi.org/10.14746/sslt.2019.9.3.5>

Minaker, L. (2015). *The Incredible Tales of Weirdwood Manor*. Book 1. All Play, No Work inc.

Tak til engelsklærer Hanne Ray Pedersen, tysklærer Lars Østerballe Saugman og elever i 7. og 8. klasse på Morten Børup Skolen i Skanderborg for deres deltagelse i afprøvnningen af forløbene og interviews.